

УДК 372.811.161.2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЦЕЛЯЦІЇ ТА ПРИЄДНАННЯ В ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ ТА РОБОТА З НИМИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Світлана Лазаренко

Стаття присвячена висвітленню особливостей функціонування парцеляції та приєднання в сучасному українському газетному тексті та специфіки роботи з ними на заняттях з української мови як іноземної. Встановлена кореляція понять «парцеляція» та «приєднання», з'ясовані причини, що зумовлюють функціонування парцеляції та приєднання в газетному тексті, проілюстровані особливості функціонування парцеляції та приєднання в основному матеріалі газетного тексту та в його «сильних», «маркованих» позиціях, запропоновані вправи для роботи з інофонами над формуванням уявлень про вживання парцеляції та приєднання в сучасному українському газетному тексті.

Ключові слова: парцеляція, приєднання, газетний текст.

Формування комунікативної компетенції передбачає опанування відомостей про стилістичний та експресивний потенціал одиниць мови та лінгвістичні ознаки функціональних стилів. Одним з функціональних типів, якому на заняттях з української мови як іноземної відведена домінуюча роль, є газетно-публіцистичний стиль. Насамперед це зумовлено тим, що газета є найдоступнішим і найпоширенішим джерелом для ознайомлення з основними подіями політичного, культурного та міжнародного життя країни. У цьому випадку актуальність вивчення газетно-публіцистичного стилю посилюється психологічним фактором: інтерес іноземців до змісту газети є додатковою мотивацією для вивчення української мови. Крім того, лінгвістичний і методологічний інтерес до опанування газетно-публіцистичного стилю під час мовної освіти іноземців зумовлений специфікою його мови, однією з ознак якої є вживання мовних одиниць з високим рівнем експресивності й стилістичного забарвлення.

Жанрово-стилістичний аспект вивчення газетного тексту здавна перебуває в центрі уваги українських і зарубіжних дослідників (М. К. Барманкулов, Г. Я. Солганик, Г. О. Винокур, В. Г. Костомаров, Л. М. Майданова, В. Д. Пельт, К. А. Штерн). Проте здебільшого вчені зупиняються на описі стилістичного потенціалу мовних одиниць й мало уваги приділяють розкриттю особливостей роботи з ним під час мовної освіти іноземців. Так, на нашу думку, недостатньо висвітленою в україністиці є специфіка роботи з інофонами над формуванням уявлень про використання в газетному тексті таких засобів експресивного синтаксису, як парцеляція та приєднання. Це й зумовило актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – встановити кореляцію понять «парцеляція» та «приєднання», з'ясувати особливості функціонування парцеляції та приєднання в українському газетному тексті та описати прийоми роботи з ними під час викладання української мови як іноземної.

В основі парцеляції – членування семантико-синтаксичної структури речення на декілька інтонаційно завершених самостійних комунікативних одиниць (фраз) – базовий компонент і парцелят. Унаслідок такого членування кожна з новоутворених одиниць утрачає свою змістову, а іноді й структурну повноту, а отже, утрачає здатність передавати цілісне повідомлення. Установити повноту одиниці, утвореної внаслідок членування, можливо лише за умов сприйняття й зіставлення з нею змісту іншої одиниці, утвореної членуванням. Трансформуючи їхній зміст у єдине ціле, можна встановити адекватний й повний зміст усього повідомлення. Отже, одиниці, утворені внаслідок парцеляції, перебувають у тісних семантико-структурних взаємозв'язках: зміст однієї допомагає встановити змістову повноту іншої, а в сукупності вони розкривають повний і цілісний зміст усього повідомлення. Наприклад: *Кінцева мета цих бажань, як правило, одна й та сама – насолода владою як такою. Можливість відчувати себе обраним* («Літо нашої тривоги» – Дзеркало тижня. – 2006. – № 23). У наведеному контексті друге речення є парцелятом. Відокремлюючись від основного складу повідомлення, яким виступає перше речення, воно втрачає свою структурну й змістову повноту та здатність передавати цілісний зміст повідомлення безвідносно до базового компонента. Повно й адекватно інтерпретувати семантику повідомлення можна лише після сприйняття й трансформації змісту обох компонентів: базового й парцельованого в єдине структурно-семантичне ціле.

Для ознайомлення із вищезазначеною ознакою парцеляції (з тим, що при парцеляції базовий компонент і парцелят перебувають у взаємних синсемантичних зв'язках), можна запропонувати такі вправи.

Вправа 1. Виокремити в парцельованих фразах базовий компонент і парцелят. Перетворити ці фрази в синтагматичні конструкції.

Втім, для пані Тетяни та тисяч її співвітчизників було б більше користі, якби ця тема якнайшвидше потрапила не на політичні дебати, а на робочий стіл уряду. Задля конкретного справедливого рішення («Ще раз про «чорні» та «білі» тарифи» – Урядовий кур'єр. – 2007. – 17.03); *У кожного розчарованого в новій владній команді було своє «тому що». Безумовно суб'єктивне і настільки ж безумовно справедливе* («Останнє вогнище загиблої епохи...» – Дзеркало тижня. – 2006. – № 12).

Вправа 2. Перетворити парцельовані конструкції в синтагматичні й навпаки.

Приєднання, як особливий синтаксичний зв'язок, за деякими ознаками є наближеним до парцеляції. Зокрема, в основі приєднання, як і в основі парцеляції, тенденція мови до аналітизму, що виявлено в членуванні цілого (як у змістовому, так і у формально-граматичному плані) повідомлення на два окремих інтонаційно завершених компоненти. Як і парцелят, так і приєднуваний компонент є структурно та семантично неповним і тяжіє до інших компонентів тексту. Крім того, приєднання, як і парцелят, зумовлює стилістичне забарвлення тексту, його експресію, оскільки приєднуваний компонент, як і парцелят, відокремлюючись від основного компонента

повідомлення, фокусує увагу реципієнта на своєму змісті, актуалізує його й підкреслює його семантичну значущість у тексті.

Однак приєднання не можна ототожнювати з парцеляцією. Основна відмінність між ними, на нашу думку, у тому, що для парцеляції характерні взаємо-зворотні зв'язки між основним і парцельованим компонентами: як перший, так і другий компоненти є змістово неповними й перебувають один з одним у семантичній залежності (обидва є синсемантичними), адекватне й повне розкриття їхнього змісту можливе лише після сприйняття змісту обох компонентів і трансформації їх в єдине структурно-семантичне ціле; для приєднання характерні лише лівосторонні зв'язки: приєднуваний компонент структурно й семантично тяжіє до основного компоненту, останній є структурно й змістово повним (автосемантичним), адекватно та повно зрозуміти його семантику можна безвідносно до приєднуваного компонента. Проілюструємо вищезазначене.

(1) *Не засмучуватися слід, а пишатися. Своєю причетністю до найсправжнішого дива («Дорога, яка веде до майдану» – Дзеркало тижня. – 2005. – № 46).*

(2) *Потенційно ж «нових українців» набагато більше, ніж ми собі уявляємо. Причому як на лівому, так і на правому берегах Дніпра («Нові українці» – Дзеркало тижня. – 2004. – № 47).*

У першому контексті спостерігаємо парцеляцію. Парцелятом є друге речення. Позбавлене семантичної і структурної повноти, воно тяжіє до попереднього речення, зміст якого допомагає встановити повноту парцелят. З іншого боку, перше речення (базове) також є структурно та змістово неповним, оскільки в його семантико-синтаксичній структурі є незаміщена синтаксична позиція при дієслові «пишатися». Установити опущений компонент першого речення і його змістову повноту допомагає друге речення. Отже, парцелят і базовий компонент перебувають у тісних семантико-синтаксичних взаємозв'язках (є синсемантичними): повне та адекватне розкриття їхнього змісту можливе лише після цілісного сприйняття й зіставлення їхньої семантики та трансформації їх в єдине семантико-структурне ціле.

У другому контексті спостерігаємо приєднання. Друге речення є семантично й структурно неповним і тяжіє до першого речення (є синсемантичним). Перше ж речення є повним як за змістом, так і за структурою (автосемантичним). Його зміст можна зрозуміти безвідносно до другого речення. Останнє ж, приєднуючись до першого речення, не містить інформації, яка б суттєво вплинула на його зміст, воно лише вносить у нього деяку конкретизацію, уточнення й може бути вилученим з тексту, не порушуючи його цілісної семантики.

Унаслідок здійсненого аналізу помічено ще одну відмінність приєднання від парцеляції: приєднуваний компонент містить факультативну інформацію, опущення якої не перешкоджає цілісному й адекватному розумінню семантики тексту; натомість парцельований компонент є значущим, його опущення призводить до змістової неповноти тексту та перешкоджає цілісному й адекватному розумінню його семантики.

Для формування вмінь розрізняти парцельовані конструкції та

приєднання пропонуємо такі вправи.

Вправа 1. Розподілити подані конструкції на 2 групи: парцельовані конструкції та приєднання, аргументуючи розподіл.

Наразі обійшлося підпискою про невіїзд. Яку, за словами Юрія Луценка, ні він, ні поняті не підписали («Сім годин обшуку і підписка про невіїзд» – Високий замок. – 2007. – № 51). Постійність у Луценка суто березнева. Як у відомого домашнього зоопарку («Б'ються за дерибан, а кажуть – за народ» – Голос України. – 2007. – 13.03)

Вправа 2. Перетворити синтагматичні конструкції в парцельовані чи приєднання.

Активне функціонування парцеляції та приєднання в газетному тексті зумовлено інтенсивним впливом усного розмовного мовлення на писемне, збільшення в останньому ознак експресивності, невимушеності, суб'єктивності, прагнення адресанта репрезентувати свою особу. «Під впливом усних засобів масової інформації, де занадто розвинені різні форми мовленнєвої взаємодії з комунікативним партнером, у пресі став особливо популярним жанр інтерв'ю, публікуються думки, коментарі, отримані під час усних опитувань, круглих столів, прямих телефонних ліній. Звісно, усі ці тексти редагуються при публікації, але сліди дискретності, що в усному мовленні маркуються паузами й перепадами тону, у них наявні, і це стимулює вживання прийому парцеляції у писемному монологічному мовленні» [1, с. 37].

Для ілюстрації впливу дискретності усного мовлення на використання парцеляції та приєднання в писемному монологічному пропонуємо такі вправи.

Вправа 1. Проаналізуйте синтаксичну організацію газетного інтерв'ю. Назвіть синтаксичні конструкції, які можна зіставити з парцельованими конструкціями в монологічному мовленні.

– Просто спочатку з одиночним пікетом на Красну площу вийшов юнак. Написав про це у Фейсбуці, вийшов і був негайно арештований. І мені стало соромно, що він вийшов, а я – ні. На це треба просто психологічно наважитися. Бо це – акція прямої дії. А я хоч і публічна людина, але, за Бабелем, – скандалю на папері. І щоразу, коли відбуваються якісь акції, я вимушений себе підштовхувати, тому що я затишно почувуюся за письмовим столом або в студії. А тут якась побутова незручність. Тому що – неділя. Люди йдуть у своїх недільних справах. Гуляють по Тверській. А я їх дратую. Б'ю по щоках. Заважаю їм жити (Віктор Шендерович: «Путіну ніхто не заважав спокійно гнити». – Дзеркало тижня. – 2014. – № 50).

Вправа 2. Які одиниці репрезентують сліди дискретності усного мовлення в наведеному фрагменті?

Додам: багато волонтерів, які виконують за державу її роботу, заслужили право на державні нагороди чесно й давно. Заслужили, як мінімум, не менше, ніж деякі військові. Про "гуманітаріїв" (як часто жартома називають волонтерів) з незмінною повагою говорили всі військові, з якими я зустрічався. Часто відмовляючи в такій повазі вищим чинам. Із Главковерхом включно. Воювали – мають право. Багато їх уже спокотували своєю кров'ю чужу вину. Уточнення для легко збудливих: ці люди, офіцери і солдати, добровольці й мобілізовані, не збираються штурмувати Банкову або організувати "третій Майдан". Вони чесно виконують свій обов'язок. І мають право очікувати, що його так само чесно виконуватимуть інші. Всі. З Главковерхом

включно («Два відтинки хакі». – Дзеркало тижня. – 2005. – № 6).

Парцеляція і приєднання належать до явищ експресивно-зображувального синтаксису і є комунікативно зумовленими: їх вживання пов'язано з прагненням адресанта виокремити певну частину повідомлення у відносно самостійну комунікативну одиницю, підкреслюючи її змістову значущість, актуалізуючи й посилюючи її інформативну місткість, експресивну виразність [2, с. 426]. Змінюючи комунікативну настанову парцелят чи приєднуваного компонента, автор намагається керувати сприйняттям реципієнта, сфокусувати його увагу на відокремленому сегменті, актуалізувати й підкреслити семантику останнього, тобто посилює ефективність, впливовість фрази.

Для кращого усвідомлення стилістичної ролі парцеляції та приєднання пропонуємо такі вправи.

Вправа 1. Встановити, до якого типу – актуалізованого чи синтагматичного належать подані фрагменти. Визначити, який з фрагментів є експресивнішим, стилістично маркованим.

1.1. *Ритуальні слова м'яко вдаряються об стіни кінозалу. Байдужі, як краплі нудного дощу. Тужливі, як удари дзвону за вікном («Тренувальний день» – Дзеркало тижня. – 2006. – № 20)*

1.2. *Байдужі, як краплі нудного дощу, і тужливі, як удари дзвону за вікном, ритуальні слова м'яко вдаряються об стіни кінозалу.*

2.1. *Тільки осад чомусь залишився. І запитання. До самого Ісаєнка, зокрема. Які ми, власне кажучи, йому й поставили. Замість обіцяної комісії, слід гадати («Мі к вам, професор, и вот по какому делу...» – Дзеркало тижня. – 2015. – № 2)*

2.2. *Залишився лише осад і запитання до Ісаєнка, які ми йому й поставили, замість обіцяної комісії.*

Вправа 2. Визначити роль парцельованих і приєднаних елементів у поданих синтаксичних конструкціях.

Це був, без перебільшення, дивний рік. Принаймні для жителів нашої країни. Які примусили дивуватися весь світ («Час дивуватися. Час дивувати» – Дзеркало тижня. – 2013. – № 49) Електорат може лідерові "Народного фронту" вірити. А от народу варто було б задуматися, хто ми після цього. І про дзвін згадати, що давно дзвонить. Надривається («Зона відчуження. І зрадництва» – Дзеркало тижня. – 2014. – № 33).

Вправа 3. Із сучасних газет дібрати фрагменти, що містять парцеляцію чи приєднання, визначивши їхнє функціональне навантаження.

Експресивність парцеляції та приєднання, їхня здатність фокусувати увагу реципієнта зумовлюють активне функціонування цих прийомів у «сильних», «маркованих» позиціях тексту, зокрема в заголовку, основна функція якого – імперативна, яку витлумачуємо як спонукання до ознайомлення зі змістом подальших компонентів газетного тексту (підзаголовком, лід-абзацом, основним текстом). Імперативна функція заголовка актуалізується тоді, коли повна й адекватна інтерпретація його змісту неможлива одразу після первинного сприйняття, а потребує звернення до інших текстових компонентів. Входячи до структури газетного заголовку, парцеляція та приєднання (відзначимо, що перша порівняно з другою вживається активніше в заголовках газетного тексту) є стимулом для звернення

до інших газетних компонентів. В основі ж цього стимулу – бажання реципієнта встановити причини, що зумовили відокремлення заголовкового компонента. Проілюструємо азначене вище. «Перший. Завдяки хитрості» (День. – 2004. – № 216). Виокремлення прийменниково-іменникового сполучення *завдяки хитрості* зі складу основного повідомлення надає йому особливої змістової значущості, акцентує на ньому увагу реципієнта, викликає інтерес до з'ясування авторської інтенції щодо такого відокремлення. Це зумовлює звернення до основного тексту. З нього реципієнт дізнається, що основну увагу статті зосереджено на розкритті того, завдяки чому було відкрито Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, а саме на розповіді про хитрість його засновника. *Хитрість* є базовим концептом тексту, ядром його змісту й несе на собі оновне функціональне навантаження. Це зумовлює акцентуацію змісту лексеми *хитрість*, що репрезентує зазначений концепт, завдяки виділенню її зі складу основного повідомлення. Отже, основний текст бере участь в інтерпретації авторської інтенції щодо парцеляції семантико-синтаксичної структури заголовка й допомагає розкрити його цілісний зміст.

Під час роботи над усвідомленням ролі парцеляції та приєднання в структурі газетних заголовків у нагоді можуть стати такі вправи.

Вправа 1. Поясніть роль парцелятів у заголовках газетних текстів.

«Українки рідше виходять заміж. За іноземців» (День. – 2004. – № 196), «Медицинний» туризм. Зроблено в Індії» (Дзеркало тижня. – 2004. – № 45), «Неактуальне. Про любов» (Дзеркало тижня. – 2004. – № 47).

Вправа 2. Прочитайте текст газетної статті. Як пов'язана синтаксична структура заголовка з темою та ідеєю тексту?

«Солдати, які завжди під прицілом. Теле- і фотокамер» (Голос України. – 2007. – 23.02), «Янукович не прем'єр. Для Тимошенко» (Вечірній Київ. – 2006. – № 161), «Гол у свої ворота. Рідко, але забивають» (Урядовий кур'єр. – 2007. – 22.02)

Вправа 3. Прочитайте текст газетної статті. Доберіть до неї заголовок, у структурі якого був би вжитий парцелят.

Досить часто парцелят і приєднуваний компонент репрезентують авторську оцінку факту чи події, що описуються. Тобто вони є своєрідним мета текстовим елементом (рефлексивом).

Для ознайомлення з функціонуванням парцелят чи приєднуваного компонента в ролі рефлексивного пропонуємо такі вправи.

Вправа 1. Встановіть роль парцеляції та приєднання в наведених конструкціях.

Але саме тому я й не хотів знати її наперед. І, напевно, даремно («Пародія» – Дзеркало тижня. – 2005. – № 40), *Хоча Ю.В. говорила без папірця, а В.А. заготовили цілу промову. Від якої він час від часу відволікався. Що, вочевидь, не пішло на користь* («Дорога, яка не веде до майдану» – Дзеркало тижня. – 2005. – № 46)

Вправа 2. Перетворіть синтагматичні висловлювання на парцельовані конструкції чи приєднання так, щоб парцелят чи приєднуваний компонент виступав в ролі рефлексива.

Часто парцеляція і приєднання функціонують разом з іншими стилістичними засобами (лексичними повторами, стилістичними фігурами), посилюючи таким чином стилістичний ефект висловлювання. Крім того,

парцеляцію активно використовують для створення мовної гри з використанням багатозначних слів, омонімів, паронімів, антонімів, фразеологічних зворотів.

Для роботи над формуванням уявлення про функціонування парцеляції та приєднання у різних випадках стилістичної конвергенції пропонуємо такі вправи.

Вправа 1. Встановіть, з яким стилістичним прийомом або засобом функціонує парцеляція в наведених висловлюваннях. З'ясуйте стилістичне навантаження такого поєднання.

Гадаю, ніхто не проти, аби політичний рік, який котиться до заходу, виявився передмовою до літопису прийдешніх перемог. Безкровних перемог. Спільних перемог («Час дивуватися. Час дивувати» – Дзеркало тижня. – 2013. – № 49) Українському суспільству необхідна зовсім інша держава. Держава сучасна, здатна до осмислених, раціональних дій, послідовних і ефективних («Камо грядеши?» – Дзеркало тижня. – 2013. – № 49).

Зробимо висновки. Одними з найпоширеніших засобів експресивного синтаксису в сучасному українському газетному тексті є парцеляція та приєднання. Ці засоби є схожими за такими ознаками: в їх основі – тенденція мови до аналітизму, що виявлено в членуванні цілого повідомлення на два окремих інтонаційно завершених компоненти; тяжіння відокремленого компонента до базового; стилістичне навантаження відокремленого компонента, що фокусує увагу реципієнта на своєму змісті, актуалізує його й підкреслює семантичне значення в тексті. Разом з тим ототожнювати ці поняття неможна. Основна відмінність між парцеляцією та приєднанням в тому, що для парцеляції характерні взаємо-зворотні зв'язки між основним і парцельованим компонентами (обидва є синсемантичними), для приєднання характерні лише лівосторонні зв'язки (приєднуваний компонент є синсемантичним, а базовий – автосемантичним). Крім того, приєднуваний компонент містить факультативну інформацію, опущення якої не перешкоджає цілісному й адекватному розумінню семантики тексту; натомість парцельований компонент є значущим, його опущення призводить до змістової неповноти тексту та перешкоджає цілісному й адекватному розумінню його семантики. У газетному тексті функціонування парцеляції та приєднання обумовлено інтенсивним впливом ознак усного розмовного стилю, зокрема дискретності останнього, що в усному мовленні репрезентовано паузами та перепадами тону, а в писемному мовленні – парцеляцією та приєднанням. Парцеляція та приєднання активно функціонують як в основному тексті газетної статті, так і в «сильних», «маркованих» його позиціях (заголовку, підзаголовку, лід-абзаці). Під час роботи з інофонами над специфікою функціонування парцеляції та приєднання в сучасному українському газетному тексті можна використовувати різноманітні вправи, вибір яких зумовлений творчими здібностями викладача та студентів, рівнем мовної підготовки останніх. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вдосконаленні методики роботи над формуванням у інофонів уявлень про функціонування в сучасному українському газетному тексті засобів експресивного синтаксису, взагалі, і парцеляції та приєднання, зокрема; укладанні мінімумів засобів експресивного синтаксису, що найактивніше функціонують у сучасному українському

газетному тексті та зі специфікою яких мають бути ознайомлені інофони, розробці курсів зі стилістики сучасного українського газетно-публіцистичного тексту та укладанні навчальних і навчально-методичних посібників зі стилістики сучасного українського газетно-публіцистичного тексту для іноземців, що вивчають українську мову.

Список використаних джерел:

1. Веселовская Т. М. Парцелляция в синтаксисе газетно-публицистического текста / Т. М. Веселовская // Русский язык за рубежом. – 2009. – № 1. – С. 34–47.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. / Загнітко А. П. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 .